

ORIENTUL ÎN PICTURA ROMÂNEASCĂ VĂZUT PRIN OCHII UNUI EXPRESIONIST

*drd. Ana-Maria Măciucă*¹

*„Pictura e o suferință îndârjită, prin care fulgeră bucurii
nebănuite. E îndoială deznădăjduită... e cea mai sfântă
dintre dureri... cea mai deplină dintre bucurii...!”*

Iosif Iser

Abstract: Iosif Iser (1881–1958), born in Bucharest, of Jewish origin, was an adept of Expressionism and Cubism due to which, profoundly marked by the artistic Parisian atmosphere, he generated important changes within Romanian art, the topics he approached being inspired by events of his time, places he lived in, people he met, but also by the emotions he felt concerning all these. He signed his works with several pseudonyms, among which even “Rembrandt”.

Iser’s artistic tract crossed various distinctive periods when his own vision was tuned to that of renewing trends in universal art that offered the artist those elements resonating with his own personality. The landscape and characters coming from the places he visited (either from the Romanian realities, or from travels to Spain, France or the Orient), acquired, in his interpretation, a strong personal mark by the exaggeration of the refined essence of the visual information, that he incorporates in a solid architecture of volumes, creating thus a specific atmosphere in a widely rhythmmed space.

Iosif Iser’s artistic work is vast, classifiable according to several criteria: periodicity, artistic style, topics but, in general, we can say there are two emblematic themes he followed with predilection.

Keywords: Orient, expressionism, landscape, München, art school.

La începutul secolului al XX-lea până la declanșarea Primului Război Mondial, perioada „la belle époque”, cum era cunoscută în Europa, este caracterizată și la noi de influențe ale tradiționalismului și ale modernismului, aflate într-o confruntare crâncenă cu manifestarea masivă în pictură a tendințelor primitiviste legate de „specificul național”, a fovismului și a unor încercări timide de abordare a cubismului.

Numeroși artiști români, reveniți în țară după formări și perfecționări în Franța și Germania, deschid o școală de pictură românească ce avea să transforme în mod evident abordarea artistică de până acum, dând naștere unor elemente artistice moderne prin îmbinarea lirismului grigorescian întâlnit în studiile despre natură, în reprezentarea drumurilor de țară sau a chipurilor de țărani și țărânci, cu elementele noi asimilate din curentele la modă ale artei europene și cu o interpretare mai modernistă a tradiției populare.

1. **drd. Ana-Maria Măciucă** este muzeograf în cadrul Secției Artă a Muzeului Municipiului București – Pinacoteca, expert acreditat de Ministerul Culturii în bunuri cu semnificație artistică – pictură secol XX, doctorand în cadrul Universității Naționale de Arte București; ana.maciuca@yahoo.com.

Nu lipsită de importanță, influența orientalismului în pictura românească și-a pus o considerabilă amprentă, dezvoltându-se sinonim cu cea occidentală, pe fondul nostalgiei față de vremurile apuse, dar și legat de existența în țara noastră a unor comunități de turci, tătari, armeni, în Dobrogea sau în unele localități din zona Dunării sau din Cadrilater, în perioada de dinainte de 1940, când acesta a aparținut României. Revelatoare în acest sens sunt călătoriile pe care le fac majoritatea pictorilor români ai epocii la Constantinopol, în Orientul Apropiat sau în nordul Africii. Tematica orientală s-a conturat și a căpătat profunzime în special în perioadele în care înfruntarea dintre Occident și Orient devenea tot mai pregnantă, pe fondul războaielor de dominație colonială din secolul al XIX-lea.

Atrași de tematica orientală, unii artiști devin călători pasionați, dornici să coreleze actul creator cu tumultul evenimentelor vremii. Operele lor vor marca astfel ireversibil evoluția artei europene prin diversificarea temelor abordate ca urmare a descoperirii unor noi civilizații, prin reevaluarea forței de inspirație a peisajelor exotice, ori prin dramatismul viziunii și exprimării plastice. Tulburătorul Orient a declanșat astfel și o pictură cu conotații sexuale puternice, excentricitatea vieții orientale în acest sens permițând multor artiști să o folosească drept „pretext pentru a crea o lume a fantasmelor senzuale” (Said, 2001, p. 177) și a o aduce în atenția publicului amator de scene încărcate de erotism (capodopere ale genului, *Marea odaliscă* – 1814 și *Baia turcească* – 1862 de Jean Auguste Dominique Ingres).

Sub influența orientală, pictorii români care și-au asumat-o se disting printr-o paletă cromatică inovatoare, printr-o manieră de exprimare mai directă, cu inspirație din evenimente reale, contemporane și, chiar dacă la sfârșitul sec. al XIX-lea unii dintre ei erau interesați mai mult de aspectele comerciale decât de cele plastice, subiectele orientale s-au diversificat și s-au impus definitiv, ajungându-se la crearea unor capodopere.

În arta românească modernă, aspecte specifice lumii orientale regăsim în diverse lucrări care oglindesc un amestec pitoresc *dintre lumea veche, fanariotă și cea pe cale de modernizare, dar și în pictura de reconstituire și documentare istorică* (Olariu, Vida, 2016, p. 12), în scene de harem sau în prezentarea odaliscilor în interioare somptuoase și în prezentarea băilor turcești în care spațiul care se reflectă este mai mult imaginar, în portrete sau scene de gen etc.

Unii dintre membrii fondatori ai Tinerimii Artistice (societate care reunea, la începutul sec. al XX-lea, un grup de tineri pictori români care intenționau să regenereze arta românească, printre care Gheorghe Petrașcu, Ștefan Popescu, Kimon Loghi, Ipolit Strâmbu și sculptorul Frederic Storck care se aflau la Paris și care absolviseră Școala de Belle-Arte, cărora li s-au alăturat alți artiști din țară, precum Ștefan Luchian, Arthur Verona, Nicolae Vermont, Constantin Artachino, Oscar Spaethe și Nicolae Grant) și-au însușit motivele orientale în urma unor călătorii, de grup sau independente, în timpul studiilor, călătorii care le-au oferit subiecte de natură antropologică sau etnografică.

Printre cele mai emblematice figuri ale orientalismului românesc se numără:

Samuel Mütznér, unul dintre puținii artiști români care au călătorit în toată lumea, din Franța în Venezuela, din Statele Unite în Japonia, a căpătat – datorită împrejurărilor acestor călătorii, precum și a studiilor de specialitate efectuate la München, unde studiasse realismul și la Giverny unde, avându-l profesor pe Monet,

se familiarizase cu tehnica și secretele impresionismului – o amplă și îndelungată experiență în surprinderea specificului local. Călătoriile în Alger, Extremul Orient și Japonia îl obișnuiesc cu caligrafia orientală care îi va fi de mare ajutor în găsirea unor tehnici de exprimare originale, *ce asociau datele realității și observația precisă cu fluiditatea lejeră a pensulației* (*Ibidem*, p. 26).

Theodor Pallady – a cărui relație de prietenie cu Henri Matisse s-a desfășurat de-a lungul unei jumătăți de secol – a avut un itinerariu artistic foarte bogat, pornind de la asocierea vechii picturi murale a monumentelor din nordul Moldovei cu aspirația spre o rigoare logică a proporțiilor, preluată de la Leonardo, întreaga lui artă refuzând pitorescul, sentimentalismul sau grandilocvența și evidențiind armonii subtile, gestul artistic tinzând să *exprime o poezie lăuntrică și să o regăsească în jocul concret al culorilor. Alăturarea unor tonuri destăinuia o întreagă lume suflătoare, lume care se voia exteriorizată pentru că pictura era o confesiune sinceră și necruțătoare* (Drăguț, Florea, Grigorescu, Mihalache, 1976, p. 241).

Format cu precădere în atelierul pictorilor din Franța (în special, în cel al lui Gustave Moreau), din a căror tehnică și repertoriu preia elemente orientale, Pallady își elaborează totuși o concepție proprie cu privire la Orientul pe care îl privește prin prisma unui modernism temperat și pe care îl surprinde, după 1920, în diverse teme. Astfel, regăsim în naturile sale statice diferite obiecte vizionate probabil în muzee din Extremul Orient (măști, statuete) sau fructe din Orient (lămâi, rodii), compozițiile conținând mai multe fundaluri decorative de inspirație matisiană. Nu a ocolit nici motivul odaliscei, ca simbol al feminității și al sexualității Orientului balcanic sau musulman, pe care îl tratează în manieră proprie, prevalent grafică, mai sintetică și mai colțuroasă.

Dar mai există și alți pictori români remarcabili care au tratat în creațiile lor teme orientale, realizând fie peisaje dominate de clădiri cu cupole, animate de grupuri de personaje înveșmântate după specificul locului sau peisaje în care sunt surprinse forme de relief ale zonelor prezentate, în jurul cărora personajele desfășoară anumite activități, fie portrete din ale căror chipuri transpar preocupările și problemele existențiale. Printre aceștia se numără Gheorghe Petrașcu (*Bărți la Turtucaia, Peisaj egiptean, Case la Balcic, Vedere din Assuan* etc.), Nicolae Tonitza (*Peisaj cu minaret la Balcic, Turcoaică la Balcic* etc.), Ștefan Dimitrescu (*Femei din Dobrogea, Portret de turc, Tătăroaică*), Ștefan Popescu (*Turcoaice la fântână, Bărți pe Bosfor, La Istanbul în bazar, La negustorul de curmale* etc.), Nicolae Dărăscu (*Moschee din Sudul Dobrogei, Peisaj din Balcic*), Kimon Loghi (*Pe prispă, Cavalla, cetate la malul mării* etc.), Octav Băncilă (*Țigancă cu lulea*), Francisc Șirato (*Peisaj cu minaret, Cafenea turcească* etc.), Cecilia Cuțescu Storck (*Peisaj la Balcic, Balcic, vedere spre mare, Casă turcească la Balcic*), Leon Biju (*Peisaj oriental*), Jean Al. Steriadi (*Peisaj la Balcic cu turn de geamie, Tătăroaică la Balcic, Casă la Balcic* etc.), Ion Theodorescu-Sion (*Cele șapte fete de împărat – proiect de mozaic, Poveste – proiect de covor*), Marius Bunescu (*Natură statică, Bărți și stânci la Caverna*), Marcel Iancu (*Stradă în Orient, Un cerșetor*) și alții.

IOSIF ISER, UN „REMBRANDT” AL INTERBELICULUI

Iosif Iser (1881-1958), născut la București, de origine (după toate aparențele) evreiască, este un adept al expresionismului și al cubismului, care, profund marcat

de atmosfera artistică pariziană, aduce importante schimbări în arta românească, temele artistice abordate fiind inspirate atât de evenimentele vremii, de locurile în care a trăit, de oamenii pe care i-a întâlnit, cât și de sentimentele și emoțiile pe care le-a simțit în raport cu toate acestea. A semnat cu mai multe pseudonime, printre care și „Rembrandt”.

În urma studiilor efectuate la München, unde mersese pentru a studia arhitectura și sfârșise prin a studia la Academia de artă, deprinde arta desenului prin simplitatea imaginii și *a căpătat convingerea, păstrată apoi întreaga viață, că desenul este suportul tuturor artelor vizuale* (Mihalache, 1982, p. 7). I-a displicut însă la școala müncheneză interpretarea rece, academistă impusă de profesorii germani *care nu se potrivea deloc cu verva, cu sinceritatea și spontaneitatea ce caracterizau schițele și studiile lui* (*Ibidem*, p. 8) și se simte atras de arta franceză, decidându-se ca, în momentul când mijloacele financiare îi vor permite, să meargă să studieze la Paris. Din aceste motive nu finalizează studiile, dar își folosește timpul pentru a-și forma o cultură artistică, cercetând asiduu muzeele și frecventând sălile de concerte.

Stilul și opera

Iosif Iser se întoarce în țară în ianuarie 1905, la București, unde, până va fi angajat – în urma recomandării pictorului Ștefan Popescu – la *Adevărul*, va desena continuu, cu un pătrunzător spirit de observație, artiști, personaje politice, scriitori și va reuși să expună pe Calea Victoriei, în vitrinele magazinului de muzică, o bună parte din aceste desene. Devenit desenatorul ziarului cu atitudine progresistă, el comentează în imagini virulente majoritatea evenimentelor importante ale timpului, prin care denunță corupția, demagogia politică, comedia vieții parlamentare fără a menaja pe nimeni, indiferent de rangul avut în societate. Deschide expoziții în anii 1906 și 1907 dar, fiind atras de creația mai nouă, mai vie a pictorilor francezi, reușește ca, în ianuarie 1908, să plece la Paris, unde frecventează cursurile Academiei Libere Ranson, lucrează mult după modele și reușește să colaboreze la revistele *Le Témoin* și *Le Rire* și să își facă prieteni în lumea artistică pariziană. Astfel, la sfârșitul anului 1909, aduce la București *Expoziția de pictură și desen Derain-Forain-Galanis-Iser*, în care el expunea un număr de 132 de desene și picturi prin care dorea să familiarizeze publicul bucureștean cu tendințele ce se impuneau în arta franceză a vremii. Din ianuarie, anul următor, devine colaborator la *Facla*, perioada în care a lucrat la această revistă fiind marcantă pentru aprofundarea viziunii sale artistice, desenele lui din această perioadă nemaiaivând nevoie de niciun comentariu, fiind bogate în idei și conținând un puternic și percutant mesaj politic, lucru care contribuia eficient la popularitatea revistei și la influențarea opiniei publice. Referitor la bogata activitate pe care Iser a avut-o la *Adevărul* și la *Facla*, Tudor Teodorescu-Braniște afirma prin 1934, închinându-i un întreg număr al revistei *Cuvântul liber*: ... *Iser a scos la iveală pentru toți, pe înțelesul tuturor, marea realitate a vremii: muncitorul și țărănul. Cu un creion și un petec de hârtie, Iser a făcut în Adevărul și în Facla ceea ce n-au izbutit să facă oratorii adunărilor publice.*

Perioada 1914-1916 este plină de evenimente în viața artistului: se căsătorește cu sculptorița Desirée Sterian, după care pleacă din nou la Paris, unde continuă să studieze și să picteze, iar la întoarcere deschide la Ateneu prima sa expoziție de uleiuri. În 1917 este mobilizat și se deplasează cu armata în Moldova,

Iosif Iser, *Două odalisce*
Inventar 638, ulei pe pânză, 60,5x73,5 cm
Colecția Pinacotecii București
Foto: Cristian Oprea

iar amintirea războiului va fi consemnată în expozițiile ce vor urma a fi deschise la Iași și București, în 1918: *Tranșee pe malul Siretului*, *La pândă*, *Atac*, *Un rănit* etc. Urmează o perioadă când pictează mult la Câmpulung și Curtea de Argeș. În același timp face și o călătorie la Constantinopol, ocazie cu care pictează o serie de tablouri cu tematică orientală, lucrări ce vor fi prezentate publicului în expoziția deschisă la sala „Mozart”, intitulată *Constantinopol – Curtea de Argeș*, expoziție ce cuprindea 94 de picturi și unele studii.

În 1920 pleacă iarăși la Paris, unde va rămâne mai mulți ani și unde participă la toate Saloanele de toamnă pariziene, fără a pierde însă legătura cu țara. Între 1922 și 1930 se inspiră din peisajele dobrogene, nefiindu-i străină nici lumea orientală de la Balcic. Este perioada în care expozițiile se succed într-o cadență impresionantă prin participarea la expoziții nu doar în țară, la București, ci și în străinătate, la Paris, Marsilia, Dresda, Berlin, Haga, Amsterdam, Anvers, Bruxelles etc.

În 1930, după o călătorie îndelungată în Spania, Iser se întoarce la București și deschide la Ateneu o expoziție alcătuită din 74 de lucrări, intitulată „Picturi recente din Spania” (portrete, scene de interior, peisaje) care reprezintă o mărturie a perseverențelor căutări ale artistului în domeniul mijloacelor de expresie ce aveau să îi definească stilul.

În 1937, împreună cu Gh. Petrașcu și Șt. Popescu, cărora mai târziu li se vor alătura Nicolae Dărescu, Eustațiu Stoenescu, Jean Al. Steriadi și C. Ressu, pune bazele grupării „Arta”, în cadrul căreia va expune până în 1940.

După cel de-al Doilea Război Mondial activitatea pictorului este deosebit de fructuoasă. Numeroase expoziții sunt deschise atât în țară, cât și în străinătate. Printre cele mai importante se numără: expoziția personală de la „Căminul Artei”, în 1946; expoziția personală de la New York din 1948; expoziția de artă plastică de la Moscova, din 1949; Bienala de la Veneția, din 1954. În 1955 este ales membru al Academiei Române, iar un an mai târziu, i se organizează la Sala Dalles, cu prilejul împlinirii a 75 de ani, o amplă expoziție retrospectivă care cuprinde 388 de lucrări. În 1958, în luna martie, se deschide la București (sala „Nicolae Cristea”) o expoziție cu 115 lucrări (desene, pasteluri, guașe), cele mai multe realizate în ultimii doi ani. O lună mai târziu, pe 25 aprilie, se stinge din viață, la vârsta de 77 de ani.

Traseul artistic al lui Iser traversează mai multe perioade distincte în care viziunea proprie este pusă în acord cu cea a unor curente înnoitoare ale artei universale din care artistul desprinde acele elemente care puteau fi influențate de propria personalitate. Peisajele și personajele provenind din locurile vizitate (fie desprinse din realitatea românească, fie din călătoriile în Spania, Franța sau în Orient) capătă, în interpretarea sa, o puternică amprentă personală prin extragerea esențialului fin al informației vizuale, pe care îl încorporează într-o arhitectură solidă a volumelor, creând o atmosferă specifică și ritmând larg spațiul.

Opera artistică a lui Iosif Iser este, așa cum spuneam, vastă, ea putând fi clasificată în funcție de anumite criterii: periodicitate, stil artistic, tematică, însă, în ansamblu, putem spune că emblematice pentru întreaga sa creație sunt două direcții tematice pe care artistul le-a abordat cu predilecție.

Prima se referă la lumea spectacolului, a arlechinilor și balerinelor, în a căror transpunere artistică pictorul excelează printr-o maximă expresivitate emoțional-sufletească în care surprinde, pe lângă suflul și palpitarea vieții, ceea ce se află dincolo de imagine, adevăratele motive care au inspirat gesturile și expresiile personajelor, printr-un vocabular coloristic complex, completat de conotațiile afective cu care își desăvârșește prezentarea personajelor sau a imaginilor. Această tematică, de după 1920, este concretizată în lucrări caracterizate printr-o indiferență față de subiect și prin abordarea mai liberă a cromaticii care devine mai vie, mai exuberantă, în care domină roșul, verdele, galbenul sau violetul, iar formele capătă o unduire plină de căldură. Arlechinii, odaliscele, dansatoarele, personaje predilecte ale pictorului, mărturisesc o dramă omenească asupra căreia acesta insistă și pe care o relevă într-un acut mediu coloristic.

Tema-spectacol, tema-dans, tema-nud reapar frecvent în creația lui Iser în perioada petrecută la Paris, între 1920 și 1934, dar evocarea pitorescului specific și a motivului oriental rămâne o caracteristică pentru arta lui Iser. La început „dansatoarele”, „nudurile”, „arlechinadele” (1908-1909 și 1913) erau tălmăcite într-o suită de ritmuri formale, cu rezonanțe muzicale, într-o interpretare cu o deosebită forță a expresiei.

În portretistică, Iser s-a impus încă din perioada de început a carierei sale publicistice, îndeosebi în *Facla* și *Flacăra*. Dacă, în perioada elaborării marilor compoziții, Iser fusese preocupat de crearea unor tipologii, în preajma anului 1930 și, mai ales după călătoria efectuată în Spania, arta portretului, cu accentuarea caracterului și a expresiei psihice, l-a captat tot mai mult.

De fapt, din toate creațiile sale portretistice inspirate de tensiunile istorice, sociale, politice sau artistice emană *desăvârșita măiestrie și remarcabila calitate*

a artistului, de cercetare introspectivă a trăsăturilor caracterologice, definitorii pentru cel aflat în fața privirii sale (Bogdan, Noormohammadian, 2009, p. 90), disimulându-se a fi un figurativ prin vocație, OMUL devenind un leitmotiv al acestor creații, iar preocuparea sa fiind în prima parte, în perioada de dinaintea anului 1930, aceea de a crea tipologii a căror expresie izvorăște din riguroasa exigență față de sine a artistului, în dialogul permanent al propriei ființe cu ceea ce exprimau ochii personajelor alese ca modele și, mai ales, cu ceea ce se afla ascuns în sufletele acestora. Grăitoare în acest sens sunt și portretele unor intelectuali ai vremii, generate de interesul deosebit al artistului pentru mediul cultural, pentru cafeneaua artistică a vremii, el realizând numeroase portrete expresive ale scriitorilor, precum și scene din viața acestora, ce aveau să devină peste timp adevărate mărturii despre condiția creatorului de odinioară (I.L. Caragiale, Mihail Sadoveanu, Ion Minulescu, Octavian Goga, Ioan Slavici, Alexandru Vlahuță, George Enescu), dar și ilustrații pentru cărțile unor scriitori (Tudor Arghezi, Ion Minulescu, Gala Galaction, Alexandru Philippide etc.), în care depășește simpla consemnare a trăsăturilor fizice, anticipând evoluția caracterului, subiectivitatea personajului, surprinzând în figură făptura interioară a acestuia. Semnificativ în acest sens este și portretul poetului Ion Minulescu, în care expresia topografică se contopește cu trăsăturile de caracter intuite de pictor, prin observarea directă, într-o conturare fidelă a personalității poetului portretizat alături de accesoriile intime, dar definitorii pentru atmosfera care îl înconjură (ceașca de cafea și trabucul). Totodată, implicându-se în luptele politice, alături de personalități temerare ale vremii precum Constantin Mille, Tudor Arghezi, N.D. Cocea, Gala Galaction ș.a., publică imagini satirice prin care critică situația socială existentă, desene *bogate în idei, cu un limpede mesaj social exprimat în forme percutante* (Mihalache, 1968, p. 11).

A doua tematică importantă se referă la surprinderea peisajului rural, prin evocarea țăranilor și a problemelor lor cotidiene, prezentate într-o cromatică austeră menită parcă să scoată în relief calitatea precară a vieții, *sinteza planurilor conducând la o imagine monumentală simbolizând permanența acestei umanități de o admirabilă demnitate* (Drăguț, Florea, Grigorescu, Mihalache, 1976, p. 265).

Tematica peisajului rural și de călătorie este predominantă în activitatea artistului în perioada de dinaintea și din timpul Primului Război Mondial, perioadă de formare artistică în urma studiilor și a călătoriilor întreprinse, în care formele sunt despărțite de linii incisive, delimitare ce are menirea de a crea spații ample.

Oriental și exotismul în pictura lui Iosif Iser

Tematica inspirată de peisaje dobrogene și de lumea și țărmurile înflorite ale Orientului, cu semnificațiile istorice și imaginile mirifice ale Constantinopolului, face parte din cea de-a doua perioadă a activității artistului, iar lumea orientală, localizată fie în enclavele etnice dobrogene, fie în spațiul exotic al Istanbulului, îi oferă pictorului prilejul unor adevărate dezlănțuiri cromatice într-o varietate de raporturi expresive de planuri și volume, linii de forță și culoare prin care artistul își exersează cu măiestrie voluptatea barocă din începuturile sale expresioniste.

Dar cel mai mult în această etapă artistică și perioadă a vieții a fost atras de Balcic: *Apărut în pictură, la început ca o curiozitate întâmplătoare, mai apoi ca un element statornic care a chemat privirile tuturor, chipul cu o mie de fețe și o mie*

Iosif Iser, *Odaliscă*
 Inventar 82, ulei pe carton, 50x65 cm
 Colecția Pinacotecii București
 Foto: Cristian Oprea

de vrăji al Balcicului (Busuiocanu, 1980, p. 90), *orașelul turcesc ascuns în râpe, răsfirat între maluri înalte rotunjite ca niște spinări de cămilă și ridicând minarete ascuțite la marginea golfului pe care dansau caice...* (Ibidem), care devine locul ce avea să se identifice cu pictura și să devină un fel de școală fără seamăn a picturii românești (Ibidem, p. 91) în care fiecare și-a putut găsi inspirația și încercarea propriei personalități” (Păuleanu, 2008, p. 28), un nesecat izvor pictural.

În orașelul supranumit *Coasta de argint*, toți artiștii vremii, și chiar și cei actuali, aveau să treacă neîncetat și să se reîntoarcă cu ardoarea de a descoperi exotismul romantic al așezărilor cu minarete și geamii, ineditul oriental ce amintește de picturile lui Delacroix, inepuizabilele reflexii ale mării și ale cerului, ale multiplelor culori ale zilei, inconfundabila tipologie umană.

Concentrat în armată în anul 1913, Iser are prilejul de a străbate Dobrogea pe jos, ținuturile arhaice, dar în același timp exotice, peisajele aride, dar luminoase impresionându-l atât de tare, încât, în același an, deschide o expoziție care cuprinde și o serie de peisaje și scene dobrogene. Șocul, revelația pe care i le-a produs descoperirea acestor locuri cu peisaje sterpe și dealuri albe, calcaroase i-au dezvăluit o lume unică, inedită, total diferită de tot ceea ce văzuse până atunci, constituind o incontestabilă inspirație și dezlănțuindu-i fantezia artistică, inspirație ce avea să îl marcheze pentru toată viața, chiar și lucrări situate în alte perioade și alte zone fiind inspirate tot de această lume pe care o va duce cu el în suflet și pe retină oriunde

Iosif Iser, *Spaniolă*
Inventar 87, ulei pe pânză,
81,5x61 cm
Colecția Pinacotecii București
Foto: Cristian Oprea

se va afla (Mihalache, 1968, p. 17). Iată ce spune el însuși despre acest ținut care l-a fermecat: *Orizontul meu vine din Dobrogea. Dobrogea a fost, cred, cea mai bună școală pentru mine. Am rămas sufletește puternic legat de Dobrogea și cred că nimeni n-a înțeles-o mai bine ca mine. Până în 1939 în fiecare an o vizitam regulat. (...) Toate motivele mele orientale își trag ființa din Dobrogea și din amintirea petrecută pe solul ei. (...) Compoziția peisajului dobrogean e haina mea: peisajul acela plat, nud, jos, animat de personajul masiv, atât de monumental al locului, apare mult mai bogat decât privești cea mai luxuriantă din lume (Ibidem).* Cromatica perioadei dobrogene este susținută de o arhitectură de culoarea pământului ars de soare în peisajul arid, lumina conținută în culoare fiind cea care dă forță imaginii.

În dorința de a cunoaște, a descoperi și a-și însuși cât mai mult din peisajul și obiceiurile orientale, călătorește în Turcia, Bosforul și Constantinopolul revelându-i culori strălucitoare, dar și identificarea trăsăturilor orientale pure, necontaminate de contactul cu alte culturi, prilej cu care începe să surprindă ceea ce este constant în lumea orientală (cromatica, costumația, ochii migdalați etc.). Referitor la predilecția sa pentru oriental și orientalism, Marin Mihalache afirma: *Orientalismul său nu era unul de împrumut, ca în cazul altor pictori, de la noi sau de aiurea. El însuși oriental în adâncurile alcătuirii lui, Iser simțea Orientul (Ibidem).*

În același an descoperă Balcicul și este de-a dreptul fascinat de exotismul locului, care nu era doar *o lume turcească și țărni înflorită de Orient* (Busuioceanu, 1980, p. 90), ci și *o revărsare de lumină strălucitoare, multicoloră, schimbătoare, care făcea din el o vedere fără pereche și un izvor de încântare nesfârșită pentru ochiul ademenit de peisaje însoțit (Ibidem).* El însuși aprecia - referindu-se la creațiile inspirate de acest loc - că aici și-a trecut doctoratul în pictură, a fost șlefuit precum un diamant cizează piatra nestemată.

În contact direct cu farmecul locului, Iser depășește faza desenului, apucându-se serios de pictură și înregistrând *o transformare esențială atât pentru destinul său artistic, cât și pentru persistența și recurența motivului*” (Păuleanu, 2008, p. 22). *Inspirat de mirajul locului și de locuitorii de aici (tătari, turci, bulgari) – o lume colorată se mișcă fără grabă, cu turbane, cu șalvari, cu feregele, înflorind și mai mult decorul și amintind de țărniuri însozite asiaticke sau egeene* (Busuioceanu, 1980, p. 90) – realizează mai întâi un număr mare de compoziții cu portrete de tătari și peisaje monumentale, printr-un concept plastic inegalabil de formă și culoare, cu mare forță de obiectivitate, prin care sunt prezentate îndeletniciri ale locuitorilor (*Tătărie*, 1916-1919) sau din care transpare expresivitatea personajelor (*Familie de tătari*) printr-o tonalitate a culorilor în același timp subtilă și prețioasă în efecte, printr-o abordare complexă și analitică pe aceeași nuanță în scopul realizării unor efecte plastice unice, menținând tabloul într-o singură gamă coloristică *de la roșul cel mai aprins până la cel vișiniu tocmai spre a dezvoltui bogăția de nuanțe, filtrate atent și devenite părți ale universului său cromatic* (Morga, 2011, p. 7). Tonurile fundamentale de roșu intens, de verde puternic, de albastru strălucitor și de galben luminos, armonizându-se în ochii privitorului, au o forță coloristică maximă, redând cu fidelitate variația și transparența atmosferei. În căutarea unor locuri cât mai pitorești, el își îndreaptă atenția îndeosebi asupra locurilor sălbatice, aride, care îi ofereau subiecte comune, dar care degajau o frumusețe sărbătorească în ciuda pământului uscat și ars de soare sub un cer cu multiple nuanțe de alb-albastru și care îi inspiră peisaje monumentale care dau senzația de permanență fără a accentua elementele trecătoare (ca în cazul lui Cézanne) și în care natura se află în permanentă relație cu chipurile oamenilor, ale căror trăsături orientale le-a marcat într-un mod dramatic. *Peisajul și omul acestui ținut mă pătrund carnal, visceral, impregnându-mă cu toate trăirile lui vaste*, spunea Iser, trăirile cu care a fost impregnat oferindu-i ocazia de a crea o nouă tipologie a personajelor în care femeia apare cu ochi migdalați și trăsături aspre, iar bărbatul cu chipul uscățiv și firea meditativă înfățișează viața grea și umilă a satelor. Iser reușește să surprindă ca nimeni altul, printr-o puternică pătrundere psihologică, stările și reacțiile oamenilor locului, ale turcilor și ale tătarilor a căror revoltă, aflată sub morala religiei islamice, era înlocuită de o atitudine înțeleaptă față de încercările vieții, de acceptarea lor ca fatalități, aparenta pasivitate, interpretată ca resemnare, reprezentând de fapt semnul unei meditații profunde asupra sensului suferințelor umane.

Într-o manieră ușor geometrizară, folosind nuanțe reci, dramatice care accentuează trăsăturile, dar mai ales expresiile personajelor sale, Iser realizează portrete de tătăroaice, odalisce, bărbați și bătrâni ale căror *chipuri reflexive sunt subiecte de cugetare pentru privitori, atitudinile statice, uneori hieratice în care sunt ilustrați fiind determinate de preocuparea pentru redarea permanenței, a ceea ce este tipic felului lor de viață* (Păuleanu, 2008, p. 22), dar insistă și asupra veșmintelor care trebuie să creeze o legătură indestructibilă atât cu personajele reprezentate, dar și cu momentul vieții acestora, cu locul din care provin, cu statutul lor social, precum și cu nivelul lor de cultură. Compozițiile cu turcoaice, tătăroaice, odalisce au fost abordate de Iser în scene de gen pentru creația sa de până la 1930; ulterior, după întoarcerea în țară, în jurul anului 1934, el folosește aceste figuri pentru a revela sensurile profunde ale gesturilor lor, înfățișându-le mai individualizat, aducându-le în prim-plan pentru

Iosif Iser, *Interior*
Inventar 5690, ulei pe carton, 50x97 cm
Colecția Pinacotecii București
Foto: Cristian Oprea

a putea reda cu fidelitate avansată trăsăturile psihologice ale personajelor, sufletul omenesc în diferitele lui ipostaze, în încercarea de a comunica totodată câte ceva despre sine și făcându-ne confidenții lui în nesfârșita destăinuire.

Lumea orientală, fie ea localizată în enclavale etnice dobrogene, fie în spațiul exotic al Istanbulului, îi oferă lui Iosif Iser prilejul unor adevărate eseuri cromatice. Prețiozitățile vestimentației sau, după caz, austeritatea acesteia, bogăția de nuanțe a recuzitei și a ornamentelor îl stimulează pe Iser în exersarea unor căutări plastice inedite.

În imaginea plastică a primelor compoziții, personajele devin structuri monumentale, dominante, închegate în echilibrul perfect al piramidei ca formă geometrică și având duritatea cromatică a culorilor secundare (ocru-oranj, verde-violet, griuri și brunuri). Surprinse într-o atitudine relaxată, plină de naturalețe, personajele feminine reprezentate sunt puse în valoare de reușite ritmuri cromatice, ca și de prețiozitatea materiei picturale. Formele nu se mai delimitează prin trăsături unghiulare, incisive, proprii reprezentărilor de până la 1920, ci se alcătuiesc din linii curbe, rotunde, în unduiri domoale. Coloritul caracteristic lui Iser se concentrează – ca în mai toate picturile sale – pe tonuri de roșu, brun, verde și galben, alături de care apar și tonuri mai discrete. Pictorul este atras mai mult de varietatea și cromatica veșmintelor, căci chipurile personajelor apar lipsite de personalitate, cu trăsături ce rămân generale, anonime. Ele nu pozează, nu sunt așezate după o anumită regie, ci se află în atitudini firești, de destindere și odihnă. Efectul plastic este obținut și prin pensulația generoasă, dispusă pe suprafețe mari, cu tușe rafinate. Tematica odaliscei este sugestivă în crearea celui orient imaginar propriu viziunii lui, într-o concordanță deplină între formă, linie și culoare.

Seria „odaliscelor”, ce conține incontestabile *atribute plastice și sensibilități lirice împlinite într-o formă spirituală, de o expresivitate rafinată și convingătoare* (Bogdan, Noormohammadian, 2009, p 91) se integrează în *acord consonant cu starea sufletului său, unui filon de esență senzorială, care le va conferi atributele unei feminități distincte și totodată valoarea unor unice și exemplare mărturii de umanitate* (Ibidem).

Tema odaliscelor a fost reluată de artist în perioada 1940–1950, sub genericul „odalisce”, în care este conturată fervoarea cromatică atât de specifică etapei în care Iser căuta luminozitatea culorilor, evidențiată prin game și raporturi variate infinite.

Alexandru Busuioceanu sublinia, încă din anul 1932, tendința modernă de depășire a impresionismului de către Iosif Iser, apreciind creația acestuia ca fiind o *artă intelectualizată în care liniile nu sunt simple transpuneri de pe natură sau notații de momente fugare. Sunt linii sintetice, în care formele apar rezumativ, însumând aspecte multiple ale obiectului în trăsături caracteristice ce reliefează tendința către stil a pictorului, situându-l printre cei mai autentici reprezentanți ai expresionismului* (Busuioceanu). Ștefan Roll, poet și prozator român, reprezentant al literaturii românești de avangardă, de asemenea subliniază faptul că Iser, *unul dintre cei mai mari desenatori ai noștri, a știut să muleze în liniile lui, contururile psihologice și orientalele fizionomii ale subiectelor: tătăroaice mari, așezate turcește pe șalvari, cu o voluptate lenitivă, cafenele în care turcii par încremeniți de ani în poziții de complectă nonșalanță* (Roll).

Întreaga creație artistică a lui Iosif Iser, începând cu primele desene expuse la München sau în revistele și magazinele vremii în anul 1904 și până la expoziția retrospectivă din anul 1956, prin care se marcau 75 de ani de viață ai pictorului și care reunea un număr de 400 de lucrări, îl diferențiază de pictorii epocii în care a trăit ca fiind o apariție singulară, fără a aparține categoric unui curent sau unei școli, un incontestabil perfecționist aflat în permanent dialog cu arta universală: *Nu sunt mulțumit niciodată de ceea ce fac. Lucrez, stric, revin și părăsesc din nou un tablou pe care-l credeam realizat ieri și asupra căruia arunc azi o privire limpezită de toți aburii creației. Când mă aflu în fața pânzei nu mai sunt stăpân pe mine. Sunt pictori care lucrează la rece, obiectiv, calculat, cu minuțiozitate, amănunt cu amănunt. Eu pictez la temperatură. Tablourile mele îmi sunt dragi, chiar și atunci când nu exprimă tot ceea ce intenționez să le insuflu în momentul când pictez, chiar și atunci când n-am reușit să realizez ceea ce mi-am propus. Pentru că fiecare din ele conține sângele și nervii mei, o parte din sufletul meu pe care-l aștern pe pânză!* (Iser)

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

- Bogdan-Florin, Robert, Noormohammadian, Masoud, *Comori ale artei românești, Pictură și grafică de Iosif Iser/ Rudolf Schweitzer-Cumpăna*, S.C. Allianz Țiriac Asigurări S.A., 2009.
- Busuioceanu, Olga, „Vocația Iser”, *Arta*, nr. 2, 1972.
- Comărnescu, Petre, *Iosif Iser*, Editura Meridiane, București, 1974.
- Constantin, Paul, *Grafica politică a lui Iser*, ESPLA, București, 1955.
- Crăciun, Eugen, *Iser*, Editura Căminul Artei, București, 1945.
- Deac, Mircea, *50 de ani de pictură (1890–1940)*, Editura OID.ICM, București, 1996.
- Deac, Mircea, *250 de pictori români*, Editura Medro, București, 2003.
- Enescu, Theodor, *Scieri despre artă*, Editura Meridiane, 2003.

- Iorga, Livia, *Univers cromatic, Iosif Iser*, Muzeul Național Cotroceni, 2011.
- Jianu, Ionel, *Catalogul expoziției retrospective Iser*, Sala Dalles, 1956.
- Jianu, Ionel, *Iser*, ESPLA, București, 1957.
- Mihalache, Marin, *Iosif Iser*, Editura Meridiane, 1968.
- Mihalache, Marin, *Iser*, Editura Meridiane, 1982.
- Olariu, Elena, Vida, Mariana, *Oglinzile Orientului. Pictură și grafică din colecțiile Muzeului Național de Artă al României, 1850-1950*, București, 2016.
- Pavel, Amelia, *Pictori evrei din România*, Editura Hasefer, București, 2003.
- Said, Edward W., *Orientalism. Concepțiile occidentale despre Orient*, Editura Amarcord, București, 2001.